

RESPONSABILITATEA / RĂSPUNDEREA JURIDICĂ

Vasile-Sorin Curpăn

Cosmin-Ștefan Burleanu

Răspunderea juridică constituie obiect de studiu pentru toate ramurile științelor juridice: știința dreptului penal; știința dreptului civil; știința dreptului administrativ etc.

De asemenea, instituția răspunderii juridice este studiată și de știința juridică generală cunoscută sub denumirea Teoria generală a Dreptului. (Introducere în studiul dreptului).

Această instituție este extrem de vastă. Ea constituie, probabil, cea mai fascinantă parte a științei dreptului.

Apropierea noastră de această instituție juridică nu se face cu intenția unei tratări exhaustive. Demersul nostru se va concretiza în punctarea câtorva chestiuni relative la **răspunderea juridică**.

Ce înseamnă „**a răspunde**”? Sub aspect juridic, **răspunderea** presupune constatarea vinovăției unui subiect de drept care a săvârșit o faptă ilicită.

În aceste condiții, respectivul subiect de drept devine **responsabil**, adică răspunzător pentru fapta sa.

Obiectivarea și concretizarea răspunderii juridice se realizează **prin responsabilizarea unei persoane**.

În **dreptul contemporan** nu este permisă tragerea la răspundere a unui subiect de drept decât în urma dovedirii unor acuzații aduse acestuia. Desigur sunt și excepții – răspunderea obiectivă fără culpă – dar acestea nu fac altceva decât să confirme regula.

Răspunderea juridică, în general, prezintă evidente asemănări cu alte forme de răspundere: răspunderea etică (morală), răspunderea politică și răspunderea pentru încălcarea normelor religioase.

Aceasta deoarece și Dreptul și Politica și Religia fac parte din sistemul societal (social) global. Totuși, cele mai strânse conexiuni există între **răspunderea juridică** și **răspunderea etică (morală)**.

Dacă **răspunderea juridică** se manifestă prin aplicarea unei sancțiuni sau prin obligarea la repararea unui prejudiciu, **răspunderea morală** se raportează la modalitatea reprobabilă în care grupul social determinat privește fapta ilicită și pe autorul ei. Totodată, **răspunderea morală** se referă și la posibilul regret resimțit de autorul faptei prejudiciabile.

Răspunderea juridică este instituită de autoritățile publice în timp ce răspunderea morală presupune reacția colectivității sociale.

După modesta noastră părere, nici una din cele două forme de răspundere (juridică, respectiv morală) nu este subordonată în raport cu cealaltă.

Răspunderea morală este mai veche decât răspunderea juridică. De altfel, Dreptul își trage seva din morală (etică).

Pe de altă parte, răspunderea juridică fiind consacrată legislativ este mai energică și are o finalitate clar conturată.

Scurte referiri la diferitele forme ale răspunderii juridice consacrate de științele juridice de ramură

Vom analiza în continuare câteva forme de răspundere juridică, respectiv: **răspunderea juridică civilă**, cu cele două ramuri ale sale **delictuală** și **contractuală**; **răspunderea juridică penală**; **răspunderea juridică contravențională** și **răspunderea juridică disciplinară**.

I. Răspunderea juridică civilă

Răspunderea juridică civilă se prezintă sub două aspecte: o răspundere de drept comun, generală denumită **răspundere civilă delictuală** și o răspundere specială, derogatorie, cunoscută sub numele de **răspundere civilă contractuală**.

A). Răspunderea civilă delictuală

Amintim că răspunderea civilă delictuală are două funcții esențiale: **funcția educativ-preventivă** și **funcția reparatorie**.

Răspunderea civilă delictuală prezintă mai multe feluri:

*. răspunderea pentru fapta proprie (art. 998 – art. 999 Cod Civil);

*. răspunderea pentru fapta altei persoane care cuprinde: răspunderea părinților pentru faptele ilicite săvârșite de copiii lor minori (art. 1000 alin. 2 Cod Civil); răspunderea comitenților pentru faptele prepușilor lor (art. 1000 alin. 3 Cod Civil) și răspunderea institutorilor și a meșteșugarilor pentru faptele ilicite săvârșite de elevii și ucenicii lor (art. 1000 alin. 4 Cod Civil);

*. răspunderea pentru lucruri, edificii și animale care subsumează: răspunderea persoanei pentru prejudiciile cauzate de lucrurile aflate în paza sa juridică (art. 1000 alin. 1 Cod Civil); răspunderea pentru prejudiciile cauzate de animalele aflate în paza juridică a unui subiect de drept (art. 1001 Cod Civil) și răspunderea proprietarului unui edificiu pentru prejudiciul generat prin ruina acestuia sau ca urmare a unui viciu de construcție (art. 1002 Cod Civil).

Condițiile răspunderii civile delictuale prin fapta proprie

Prejudiciul – poate fi material sau moral. Acesta constă în rezultatul negativ suferit de o persoană ca urmare a săvârșirii faptei ilicite de către o altă persoană.

Prejudiciul trebuie **să fie cert, să nu fi fost reparat încă și să fie actual**.

Fapta ilicită – este orice faptă prin care, încălcându-se legislația în vigoare sunt cauzate prejudicii dreptului subiectiv aparținând unei persoane. Fapta ilicită poate consta fie într-o acțiune (comisiune), fie printr-o inacțiune (omisiune). Ilicitatea faptei presupune că aceasta este contrară legii.

Raportul de cauzalitate – dintre fapta ilicită și prejudiciu – constă în legătura de determinare între cauză (fapta ilicită) și efectul cauzei (prejudiciul material sau moral generat).

Doctrina juridică civilă consacră mai multe **sisteme** pentru determinarea raportului de cauzalitate: sistemul cauzei proxime; sistemul cauzei adecvate (tipice); sistemul

echivalenței condițiilor (teoria condiției sine qua non); sistemul cauzalității necesare și sistemul indivizibilității cauzei cu condițiile.

Culpa (vinovăția) – constă în atitudinea subiectivă pe care autorul faptei ilicite a avut-o față de faptă și de urmările acesteia, în momentul săvârșirii faptei ilicite.

Este o condiție subiectivă formată din doi factori: factorul intelectual (intelența) și factorul volitiv (voința).

Culpa civilă – prin asimilare cu **vinovăția penală** – comportă două forme – **intenția** și **culpa**, fiecare având câte două modalități: **intenție directă**, **intenție indirectă**, **culpă cu previziune** și **culpă fără previziune**.

Dar în Dreptul penal există și forma de vinovăție a **praeterintenției**, desigur aplicabilă și în domeniul răspunderii civile delictuale.

Autorul faptei ilicite răspunde și pentru forma de vinovăție cea mai ușoară. El trebuie să dispună de **capacitate delictuală**.

Răspunderea pentru fapta altei persoane

***. Răspunderea părinților pentru faptele copiilor minori**

Se fundamentează pe o prezumție de culpabilitate a părinților în modul de creștere și educare a copiilor.

Această prezumție poate fi răsturnată dacă părinții dovedesc că au fost în imposibilitate obiectivă de a împiedica faptul prejudiciabil. În lipsa unei asemenea probațiuni părinții vor răspunde în solidar pentru pagubele cauzate de copiii lor.

Pentru angajarea acestei forme de răspundere civilă delictuală indirectă trebuie să fie îndeplinite, în mod cumulativ, două condiții:

- copilul să fie minor;
- copilul să aibă locuința la părinții săi.

Referitor la prima condiție, prevederile art. 1000 alin. 2 Cod Civil se aplică doar dacă copiii, la data săvârșirii faptei, erau minori. Răspunderea părinților este angajată indiferent dacă minorul este lipsit de capacitate de exercițiu (până la 14 ani) sau dacă minorul dispune de capacitate de exercițiu restrânsă (între 14 și 18 ani).

Referitor la a doua condiție, în literatura juridică civilă au fost date multiple interpretări, datorită faptului că nu întotdeauna locuința minorului coincide cu domiciliul său legal.

Art. 100 alin. 1 din Codul familiei prevede că minorul locuiește cu părinții săi, iar art. 14 alin. 1 din Decretul nr. 31/1954, privitor la persoanele fizice și la persoanele juridice, dispune: „domiciliul minorului este la părinții săi sau la acela dintre părinți la care locuiește în mod statornic”.

Este posibil ca minorul să aibă locuința la o terță persoană, deși domiciliul său legal rămâne, pe mai departe, la părinții săi.

Dacă domiciliul minorului nu coincide cu locuința sa, în cazul răspunderii civile delictuale a părinților se va avea în vedere locuința, nu domiciliul.

***. Răspunderea comitenților pentru faptele prepușilor lor**

Această formă de răspundere civilă delictuală indirectă, pentru fapta altei persoane, este reglementată în dispozițiile art. 1000 alin. 3 Cod Civil.

Literatura juridică civilă și jurisprudența au „definit” noțiunile de **comitent** și **prepus**.

Elementul central, fundamental în definirea calităților de comitent și de prepus îl constituie raportul de prepușenie (de subordonare) care trebuie să existe între cele două persoane, raport în virtutea căruia o persoană (comitentul) încredințează altei persoane (prepusul) anumite atribuții pe care trebuie să le exercite în limitele funcției, a însărcinării dată de comitent.

Comitentul are dreptul de a îndruma și obligația de a supraveghea și controla activitatea prepusului.

Raportul de prepușenie rezultă, de principiu, dintr-un contract de muncă încheiat între comitent (angajator) și prepus (angajat).

Există și raporturi de prepușenie care nu izvorăsc din contractul de muncă. Astfel, de exemplu, poate exista un raport de prepușenie între școală și elev sau între părinte și copilul său.

Raportul de prepușenie se stabilește în funcție de faptul existenței unei încredințări a unei funcții de către o persoană către altă persoană, fapt ce creează raportul de subordonare a prepusului față de comitent.

Fundamentarea răspunderii comitentului are în vedere, în principal, trei teze:

- întemeierea răspunderii comitenților pe ideea unei prezumții de culpă. Aceasta întrucât comitenții nu au înlăturat posibilitatea producerii de către prepus a faptei ilicite generatoare de prejudicii. Principalul neajuns al acestei teorii constă în imposibilitatea explicării admisibilității unei acțiuni în regres formulată de comitent în contradictoriu cu prepusul său, în vederea recuperării despăgubirilor plătite victimei;

- întemeierea răspunderii comitenților pe ideea de risc. Întrucât comitentul beneficiază în mod direct de rezultatele activității prepusului, trebuie să suporte, în mod firesc, și eventualele pagube generate de prepusul său terțelor subiecte de drept cu ocazia exercitării funcțiilor încredințate. Și această teorie în formele sale – risc de activitate și risc de profit – nu explică aptitudinea comitentului de a se întoarce împotriva prepusului, prin acțiune în regres, prepusul fiind cel care, până la urmă, este singurul care trebuie să răspundă;

- fundamentarea răspunderii comitenților pe ideea de garanție față de victima prejudiciului este îmbrățișată de majoritatea doctrinarilor și este larg acceptată de jurisprudență.

Ideea de garanție justifică atât dreptul victimei de a se îndrepta împotriva comitentului pentru a fi despăgubită, cât și dreptul comitentului de a se întoarce cu acțiune în regres împotriva prepusului, în vederea recuperării despăgubirilor achitate victimei.

Reținem că în legătură cu fundamentarea răspunderii comitenților pe ideea de garanție, în doctrina juridică s-au conturat două concepții: **concepția garanției obiective și concepția garanției subiective.**

Aceasta din urmă este acceptată, în ultimul timp, ca temei al răspunderii civile delictuale a comitenților pentru faptele prepușilor.

Condițiile generale ale răspunderii comitenților sunt identice cu cele necesare pentru angajarea răspunderii pentru fapta proprie. Ele trebuie să fie întrunite cumulativ în persoana prepusului: fapta ilicită generatoare de prejudicii, prejudiciul, raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu și culpa (vinovăția) prepusului.

Condițiile speciale ale răspunderii comitenților sunt: existența raportului de prepușenie și prepusul să săvârșească fapta în funcțiile încredințate.

Reglementarea răspunderii comitentului întemeiată pe ideea de garanție acordată terțelor persoane oferă posibilitatea victimei de a urmări pentru recuperarea pagubei provocate, fie pe comitent, fie pe prepus, fie pe comitent și prepus, deodată sau succesiv.

Deși răspunderea comitentului se fundamentează pe ideea de garanție acordată de comitent terțului prejudiciat, comitentul nu este asimilat fidejursorului.

Comitentul nu poate invoca în raport cu victima beneficiul de diviziune și nici beneficiul de discuțiune. Comitentul răspunde în mod similar cu prepusul, iar victima se poate îndrepta direct împotriva comitentului deși prepusul este solvabil.

Comitentul nu poate invoca beneficiul de discuțiune, solicitând victimei să se îndrepte mai întâi împotriva prepusului și numai dacă prepusul este insolubil să-i solicite lui acoperirea prejudiciului.

***. Răspunderea institutorilor (profesorilor) pentru faptele elevilor și a meșteșugarilor pentru faptele ucenicilor**

Este o altă formă de răspundere civilă indirectă, pentru fapta altei persoane. Răspunderea profesorilor, învățătorilor și meșteșugarilor se întemeiază pe o prezumție de culpă a acestora pentru neîndeplinirea în mod corespunzător a obligației de supraveghere a elevilor și ucenicilor.

Prezumția de culpă instituită este relativă și, în consecință, poate fi combătută de profesor, învățător sau meșteșugar dacă probează că nu a putut împiedica faptul prejudiciabil.

Condițiile generale ale acestei forme de răspundere pentru fapta altei persoane sunt identice cu condițiile generale ale răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie: fapta ilicită generatoare de prejudiciu, prejudiciul, raportul de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu și culpa (vinovăția).

Condițiile speciale sunt următoarele:

*. autorul faptei ilicite generatoare de prejudicii să aibă calitatea de elev sau ucenic și să fie minor;

*. fapta ilicită generatoare de prejudicii să fi fost săvârșită în timpul cât elevul sau ucenicul se află sub supravegherea profesorului, învățătorului sau meșteșugarului.

Dacă condițiile sunt îndeplinite, victima are dreptul să acționeze în judecată fie pe profesor, învățător sau meșteșugar, fie pe elev sau ucenic, în vederea recuperării prejudiciului.

Dacă profesorul, învățătorul sau meșteșugarul a despăgubit victima pentru prejudiciul generat prin fapta elevului sau a ucenicului, se poate îndrepta cu acțiune în regres, fie împotriva elevului sau ucenicului, fie împotriva părinților acestuia.

În măsura în care profesorul, învățătorul sau meșteșugarul este exonerat de răspundere, victima se poate îndrepta împotriva elevului sau ucenicului sau împotriva părinților acestuia.

În acest caz, răspunderea părinților are un caracter subsidiar.

Răspunderea pentru lucruri, edificii și animale

***. Răspunderea pentru prejudiciile cauzate de lucrurile aflate în paza juridică a subiectului de drept**

Art. 1000 alin. 1 Cod Civil consacră această formă de răspundere. Paza juridică a lucrurilor o are, de principiu, proprietarul acestora, dar ea poate aparține și titularilor dezmembrămintelor dreptului de proprietate privată (uzufruct, servitute etc.) ori chiar detentorilor precari (titularii posesiei lucrului).

Fundamentul acestei forme de răspundere se regăsește în ideea de garanție. Este o răspundere obiectivă, fără culpă, întemeiată pe relația cauzată dintre „activitatea” defectuoasă a lucrului și prejudiciul generat. Nu interesează dacă păzitorul juridic al lucrului are sau nu are o culpă.

***. Răspunderea pentru prejudiciile generate de animalele aflate în paza juridică a unui subiect de drept**

Această formă de răspundere este consacrată în dispozițiile art. 1001 Cod Civil. Textul se referă la animalele domestice.

Subiectul de drept – persoană fizică sau persoană juridică – care are paza juridică a animalului este, de regulă, proprietarul. Paza juridică poate aparține și persoanei care se folosește de animal.

Textul se referă la paza juridică. Există însă situații în care anumite persoane au doar paza materială a animalului; este cazul paznicului sau depozitarului animalului. Neavând paza juridică aceste persoane nu vor răspunde în temeiul art. 1001 Cod Civil. Ele însă răspund, sub aspect civil delictual, în baza art. 998 – 999 Cod Civil.

Această formă de răspundere se întemeiază pe prezumția legală absolută de culpă în supraveghere.

Credem că fundamentarea corectă a acestei răspunderi o constituie ideea de garanție acordată victimei pentru eventualele prejudicii generate de animalul aflat sub pază juridică a unui subiect de drept care, devine astfel, răspunzător în raport cu victima.

***. Răspunderea proprietarului unui edificiu pentru prejudiciul generat prin ruina acestuia sau ca urmare a unui viciu de construcție**

Textul art. 1002 din Codul Civil prevede această formă de răspundere civilă delictuală.

Răspunderea aparține proprietarului edificiului, dacă din cauza neîndeplinirii obligației de întreținere a construcției ori din cauza unui viciu de construcție s-a realizat faptul material al dărâmbării construcției. Această formă de răspundere se antrenează doar dacă ruina edificiului a cauzat un prejudiciu unei terțe persoane.

Răspunderea se fundamentează pe ideea garanției legale, în sensul că, prin lege, proprietarul edificiului ruinat este obligat în raport cu terța persoană prejudiciată.

B). Răspunderea civilă contractuală

Răspunderea civilă contractuală constituie – după cum am amintit anterior – o răspundere juridică civilă derogatorie, specială în raport cu răspunderea civilă delictuală care constituie dreptul comun, în materia răspunderii juridice civile.

Ca și în cazul răspunderii civile delictuale, și la răspunderea civilă contractuală vom aborda doar câteva chestiuni de principiu. Lucrarea de față nu ne permite tratarea în extenso a răspunderii juridice, indiferent de formele acesteia. Aceasta datorită faptului că nu interesează decât abordarea „fenomenului juridic” concretizat în răspunderea juridică.

Analiza în concret a instituțiilor juridice este realizată tocmai în scopul conturării fenomenului juridic corespunzător.

Condițiile răspunderii civile contractuale

Sintetic, aceste condiții sunt: fapta ilicită, prejudiciul generat, raportul cauzal dintre fapta ilicită și prejudiciu și culpa debitorului.

Fapta ilicită – constă în neexecutarea – în sens larg – a obligației contractuale care presupune următoarele: neexecutarea obligației, stricto sensu, executarea necorespunzătoare a obligației sau cu executarea cu întârziere a obligației contractuale.

Neexecutarea propriu-zisă a obligației contractuale – în sens restrâns – constă în abținerea totală sau parțială de a îndeplini obligația asumată prin contract.

Executarea necorespunzătoare a obligației – presupune faptul că debitorul își execută îndatorirea stabilită în contract, dar nu respectă anumite condiții legate de calitatea sau de natura prestației.

Aceste două modalități de realizare – în concreto – a faptei ilicite dă dreptul creditorului, în calitatea sa de subiect activ, să solicite **daune – interese compensatorii**.

Executarea cu întârziere a obligației contractuale – implică o executare efectivă a obligației de către debitor, dar după împlinirea termenului prevăzut în contract.

În această situație creditorul poate pretinde acordarea de **daune – interese moratorii**.

Dacă daunele – interese compensatorii înlocuiesc executarea efectivă a obligației, daunele – interese moratorii sunt datorate dar debitorul trebuie să execute întocmai și obligația contractuală asumată.

Prejudiciul – presupune generarea unei pagube ca urmare a neexecutării obligațiilor contractuale, în sens larg. Prejudiciul trebuie să fie **cert, actual și previzibil**.

Raportul de cauzalitate – constituie legătura de determinare dintre neexecutarea, în sens larg, a obligației contractuale și prejudiciul generat creditorului. În materia răspunderii civile contractuale **există o prezumție de cauzalitate**, în sensul că prejudiciul este întotdeauna – cu excepțiile de rigoare, desigur – rezultatul, efectul negativ al neexecutării obligației contractuale, în sens larg (adică rezultatul faptei ilicite).

Culpa debitorului (vinovăția) – reprezintă elementul subiectiv care a generat controverse în doctrină. S-a apreciat că în cazul răspunderii civile contractuale nu este necesară cercetarea culpei deoarece vinovăția debitorului nu constituie o condiție de existență a acestei forme de răspundere civilă.

Într-adevăr, **în situația obligațiilor de rezultat, culpa fiind prezumată**, simpla neexecutare a obligației contractuale declanșează răspunderea civilă contractuală.

La **obligațiile de mijloace** însă vinovăția debitorului trebuie cercetată de instanță, în fiecare caz concret în parte. Aici culpa nu mai este prezumată și ea apare **clar, fără echivoc** ca o condiție a răspunderii contractuale.

Evaluarea daunelor – interese

Evaluarea daunelor – interese poate fi: **judiciară, convențională sau legală**.

*. **Evaluarea judiciară** – se realizează de către instanța de judecată civilă, avându-se în vedere repararea integrală a prejudiciului generat.

Daunele – interese compensatorii trebuie să cuprindă atât pierderea efectiv produsă (damnum emergens) cât și profitul nerealizat (lucrum cessans).

*. **Evaluarea convențională** – se bazează, cum indică și denumirea, pe convenția părților. Părțile pot conveni asupra cuantumului despăgubirilor, după ce prejudiciul a fost generat.

Dar părțile pot conveni asupra cuantumului acestor despăgubiri chiar și înaintea producerii prejudiciului. Această convenție este denumită **clauză penală**. Cuantumul despăgubirilor indicate în **clauza penală** nu poate fi modificat de instanța de judecată civilă.

Unica situație în care cuantumul despăgubirilor stabilit în clauza penală poate fi micșorat de instanța de judecată civilă este în ipoteza în care a fost executată în parte obligația asumată prin contract.

*. **Evaluarea legală**

În ipoteza în care **debitorul datorează o sumă de bani** daunele – interese compensatorii în mod firesc nu se mai pot plăti. Ar fi absurd să se înlocuiască obligația remiterii unei sume de bani cu obligația – de altă natură – de a remite suma respectivă!!!

Daunele – interese moratorii se pot acorda, aplicându-se regulile prevăzute de art. 1088 – art. 1089 Cod Civil. Astfel:

- creditorul nu trebuie să facă dovada existenței și a întinderii prejudiciului rezultat din întârzierea executării obligației contractuale;

- daunele – interese moratorii se datorează de la data introducerii cererii de chemare în judecată. În cazul obligației constând în sume de bani, **nu se acordă** daune - interese moratorii de la data înaintării notificării către debitor;

- daunele – interese moratorii nu pot fi mai mari decât dobânda legală [art. 1088 alin. 1 din Codul Civil]. Practic, daunele – interese moratorii sunt evaluate de lege;

- daunele – interese moratorii se calculează asupra sumei datorate; ele nu pot fi percepute în mod anticipat.

II. Răspunderea juridică penală

Această formă de răspundere juridică prezintă o importanță deosebită. Aceasta întrucât răspunderea juridică penală constituie cea mai retributivă, penitivă și represivă formă de răspundere din întregul sistem juridic.

Principiile răspunderii juridice penale

Acestea sunt următoarele:

1. – infracțiunea reprezintă singurul temei al răspunderii juridice penale;
2. – legalitatea răspunderii juridice penale;
3. – răspunderea juridică penală este o răspundere subiectivă, întemeiată pe vinovăția făptuitorului;
4. – personalitatea răspunderii juridice penale;
5. – unicitatea răspunderii juridice penale;
6. – individualizarea răspunderii juridice penale;
7. – inevitabilitatea răspunderii juridice penale;
8. – promptitudinea răspunderii juridice penale.

Ne vom mărgini de a puncta câteva chestiuni relative la fiecare principiu în parte.

1. Infracțiunea constituie unicul temei al răspunderii juridice penale fapt ce determină existența raportului juridic penal de conflict (de contradicție). Nu este permisă aplicarea analogiei. Pentru a constitui infracțiune fapta trebuie să prezinte pericol social, să fie săvârșită cu vinovăție și să fie prevăzută de legea penală.

2. Legalitatea răspunderii juridice penale se asigură prin: incriminarea ca infracțiuni a faptelor care prezintă pericol social deosebit; stabilirea sistemului sancțiunilor penale etc. Izvorul acestui principiu se regăsește în principiul legalității incriminării, a răspunderii penale și a sancțiunii de drept penal.

3. Pentru a exista infracțiunea trebuie ca fapta, în materialitatea ei, să fie săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de lege. Vinovăția concretizată în elementul subiectiv formează latura subiectivă a infracțiunii, care alături de latura obiectivă formează conținutul constitutiv al infracțiunii.

În lipsa oricărui element constitutiv, inclusiv a laturii subiective, nu există întrunit în integralitatea sa conținutul constitutiv al infracțiunii. În consecință, nu există infracțiunea. Cel mult putem vorbi de o faptă prevăzută de legea penală dar nu de o infracțiune.

4. Răspunderea juridică penală este **o răspundere strict personală**. Pentru infracțiunea săvârșită trebuie să răspundă doar autorul / coautorii și respectiv instigatorii și complicii. Deci, răspunderea juridică penală este întotdeauna o răspundere pentru fapta proprie.

5. Unicitatea răspunderii juridice penale se relevă, în mod concret, în faptul că un subiect de drept care a săvârșit o infracțiune nu poate fi tras la răspundere juridică penală decât o singură dată.

Acest principiu reprezintă materializarea principiului autorității de lucru judecat pe planul răspunderii juridice penale. Art. 10 alin. 1 lit. „j” din Codul de procedură penală prevede că acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare, iar când a fost pusă în mișcare nu mai poate fi exercitată dacă „există autoritate de lucru judecat. Împiedicarea produce efecte chiar dacă faptei definitiv judecate i s-ar da o altă încadrare juridică”.

6. Individualizarea răspunderii juridice penale constă în evaluarea pericolului social, atât cel generic (abstract) cât și cel specific (concret), pentru a se putea determina natura sancțiunii ce urmează a fi aplicată și quantumul acesteia.

Individualizarea răspunderii juridice este: **legală** – când **este realizată de legiuitor** prin stabilirea pedepselor, în natura lor, dar și a minimelor și maximelor speciale ale acestora; **judiciară** – **realizată de instanța de judecată penală** prin alegerea sancțiunii și determinarea în concret a quantumului acesteia și **judiciar** – **administrativă** – care se realizează în cursul executării pedepsei și se referă la regimurile de executare a pedepselor privative de libertate. Rolul hotărâtor în cadrul individualizării judiciar – administrative revine **judecătorului delegat pentru executarea pedepselor privative de libertate și respectiv instanței de judecată penale**. (art. 18 – 28 raportat la art. 6 din Legea privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal).

7. Inevitabilitatea răspunderii juridice penale se manifestă în sensul că orice subiect de drept care a încălcat legea penală săvârșind o infracțiune trebuie să fie supus răspunderii juridice penale. Nici o persoană aflată în conflict cu legea penală nu poate evita această formă de răspundere.

Rolul acestui principiu este de a-i determina pe cei tentați să săvârșească infracțiuni să renunțe la punerea în practică a ideilor lor periculoase pentru societate. Este vorba practic de acea respectare a normei juridice (mai ales penală) nu din convingere ci din teama de consecințele faptei potențial săvârșite.

8. Promptitudinea răspunderii juridice penale asigură finalitate legii penale. Cu cât autorii și ceilalți participanți la comiterea unei infracțiuni sunt descoperiți și condamnați mai rapid cu atât victimele infracțiunilor vor fi satisfăcute, iar potențialele victime percep promptitudinea răspunderii juridice penale ca pe un sentiment și, mai ales, ca o garanție de securitate socială. Și potențialii infractori sunt, desigur, descurajați prin aplicarea acestui principiu în sensul că ei vor percepe mai pregnant starea de punitivitate, de represivitate manifestată pe planul dreptului penal, ca o reacție puternică, energetică a statului, ca reprezentant al întregii societăți.

Etapele răspunderii juridice penale

Etapele răspunderii juridice penale sunt următoarele:

*. Etapa cuprinsă între momentul săvârșirii infracțiunii și momentul începerii urmăririi penale. În cadrul acestei etape se identifică făptuitorul / făptuitorii, se verifică dacă fapta săvârșită are sau nu are caracter penal și se verifică existența temeiului tragerii la răspundere juridică penală;

*. Etapa cuprinsă între momentul începerii urmăririi penale și până la finalizarea acestei urmăriri. În această etapă se pot lua măsuri de constrângere: reținerea, arestarea preventivă, obligarea de a nu părăsi localitatea etc., conform normelor Codului de procedură penală. Prezumția de nevinovăție a făptuitorului, devenit învinuit sau chiar inculpat, se menține;

*. Etapa cuprinsă între terminarea urmăririi penale și sesizarea instanței de judecată penale, pe de o parte și rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești penale. Se desfășoară în fața instanței de judecată competentă să judece cauza în primă instanță și, în mod facultativ, în fața instanței de apel sau / și de recurs.

Cel mai important aspect este legat de momentul rămânerii definitive a hotărârii pronunțate. Din acest moment prezumția de nevinovăție încetează.

*. Etapa cuprinsă între începerea executării pedepsei și momentul la care pedeapsa a fost executată sau considerată ca fiind executată.

*. Etapa cuprinsă între finalizarea executării pedepsei și momentul în care intervine ori se pronunță reabilitarea. Aceasta deoarece prin reabilitarea de drept sau judecătorească încetează toate decăderile și interdicțiile sau incapacitățile rezultate din condamnarea penală (art. 133 Cod penal raportat la art. 134 – 135, ambele din Codul penal).

Cauzele care înlătură răspunderea juridică penală

Cauzele care înlătură răspunderea juridică penală sunt următoarele: **amnistia; prescripția răspunderii penale; lipsa plângerii prealabile sau retragerea acesteia; împăcarea părților și cauzele generale și cele speciale de nepedepsire.**

*. **Amnistia**

Amnistia constituie un act de clemență, o iertare a persoanelor care au săvârșit anumite infracțiuni, într-o perioadă determinată de timp.

Ea nu se poate aplica decât infracțiunilor săvârșite până la data adoptării actului prin care se acordă.

Amnistia are ca efect înlăturarea răspunderii juridice penale în cazul în care intervine înainte de pronunțarea hotărârii de condamnare. Ea nu are nici un efect asupra măsurilor de siguranță și a măsurilor educative.

De asemenea, amnistia nu produce efete juridice cu privire la consecințele de natură civilă rezultate din infracțiune.

***. Prescripția răspunderii juridice penale**

Prescripția răspunderii juridice penale reprezintă o cauză care înlătură răspunderea penală pentru săvârșirea unei infracțiuni, din cauza curgerii unui interval de timp de la data săvârșirii faptei prevăzute de legea penală.

Prescripția răspunderii juridice penale are ca efect înlăturarea răspunderii penale pentru infracțiunea săvârșită, cu excepția infracțiunilor contra păcii și omenirii, deoarece aceste infracțiuni sunt imprescriptibile.

La împlinirea termenului prevăzut de lege pentru intervenirea prescripției răspunderii juridice penale, organul judiciar penal nu mai are posibilitatea aplicării nici unui fel de sancțiune penală.

***. Lipsa plângerii prealabile sau retragerea acesteia.**

Pentru anumite categorii de infracțiuni, care prezintă un grad scăzut de pericol social, punerea în mișcare a acțiunii penale se realizează la plângerea prealabilă a persoanei vătămate. (art. 279 Cod procedură penală).

În aceste situații plângerea prealabilă reprezintă o instituție juridică cu dublă natură: penală și procesual penală.

Lipsa plângerii prealabile în cazul infracțiunilor pentru care tragerea la răspundere juridică penală se realizează doar în baza ei, înlătură răspunderea juridică penală.

Faptic este posibil ca persoana vătămată prin infracțiune să nu fi formulat o plângere prealabilă.

Este însă posibil ca să se considere că nu există plângerea prealabilă și în ipoteza în care respectiva plângere a fost formulată cu nerespectarea dispozițiilor legale.

Retragerea plângerii prealabile implică existența plângerii, formulată în termen și cu respectarea condițiilor legale.

Ea reprezintă o manifestare de voință unilaterală prin care partea vătămată dispune asupra plângerii în sensul că ea renunță la plângerea prealabilă.

Retragerea plângerii prealabile trebuie să intervină până la pronunțarea unei hotărâri penale definitive.

Atât lipsa plângerii prealabile cât și retragerea acesteia determină înlăturarea răspunderii juridice penale. Aceasta în sensul că deși din probe ar putea rezulta existența faptei, a făptuitorului și a vinovăției acestuia, nu se va aplica inculpatului nici o sancțiune de drept penal.

Împăcarea părților:

Reprezintă tot o cauză de înlăturare a răspunderii juridice penale, aplicabilă la infracțiunile pentru care tragerea la răspundere penală se realizează la plângerea prealabilă a persoanei vătămate.

Împăcarea trebuie să fie personală, explicită, totală, necondiționată și definitivă. Ea trebuie să intervină până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești.

Împăcarea părților fiind totală și necondiționată înlătură nu doar răspunderea penală dar stinge și acțiunea civilă.

De prisos a mai repeta că prin împăcarea părților este înlăturată răspunderea juridică penală a făptuitorului.

Cauzele generale și cele speciale de nepedepsire:

Cauzele generale de nepedepsire se regăsesc în Codul penal – partea specială. Ele sunt: **desistarea și împiedicarea producerii rezultatului.** (art. 22 Cod Penal).¹

Aceste două instituții juridice penale nu formează obiectul studiului nostru.

Ele pot fi cercetate în orice curs sau tratat universitar de Drept penal – parte generală publicat de valoroșii doctrinari penaliști din România.

Precizam că în cazul intervenirii desistării ori a împiedicării producerii rezultatului făptuitorul este apărat de pedeapsă.

Cauzele speciale de nepedepsire – se constată în textele legale incriminatoare din parte specială a Codului penal sau din legi speciale cu dispoziții penale.

Astfel, în cazul infracțiunilor de dare de mită, prevăzută de art. 255 Cod penal, în alin. (3) se prevede: „Mituitorul nu se pedepsește dacă denunță autorității fapta mai înainte ca organul de urmărire să fi fost sesizat pentru acea infracțiune.”

În cazul infracțiunii de mărturie mincinoasă, prevăzută de art. 260 Cod penal, în alin. (2) se prevede: „Fapta prevăzută în alineatul precedent nu se pedepsește dacă, în cauzele penale mai înainte de a se produce arestarea inculpatului, ori în toate cauzele mai înainte de a fi pronunțat o hotărâre sau de a se fi dat o altă soluție ca urmare a mărturiei mincinoase, martorul își retrage mărturia.”

Cele două situații reprezintă cauze speciale în care făptuitorul este apărat de pedeapsa penală.

Aceasta datorită faptului că prin comportamentul adoptat, după săvârșirea faptei prevăzute de legea penală, făptuitorul singur, fără intervenția autorităților etatice, și-a reconsiderat întreaga activitate infracțională, delimitându-se de aceasta.

III. Răspunderea juridică contravențională

Constituie **contravenție** fapta săvârșită cu vinovăție, stabilită și sancționată de lege, ordonată, de hotărâre guvernamentală sau de hotărâre a consiliului local al orașului, municipiului, al sectorului municipiului București, a Consiliului General al mun. București, a consiliului județean ori comunei.

Trăsăturile caracteristice care rezultă din definiția contravenției sunt următoarele:

- fapta este săvârșită cu vinovăție;

¹ Se are în vedere Codul penal adoptat în 1968 și intrat în vigoare la 01.01.1969.

- fapta este stabilită și sancționată prin lege sau prin alt act normativ – juridic inferior legii.

Fapta poate conta într-o acțiune (comisiune) sau într-o omisiune (inacțiune).

Conținutul constitutiv al contravenției include: latura obiectivă și latura subiectivă. Conținutul juridic al contravenției cuprinde: obiectul juridic, subiecții (ca elemente preexistente), latura obiectivă și latura subiectivă.

Obiectul juridic reprezintă valoarea socială, relațiile sociale ocrotite prin prevederea faptei ca având caracter convențional.

Subiecții sunt de două categorii:

- **subiectul activ** – autoritatea publică care se manifestă prin agentul constator instrumentator;

- subiectul pasiv – reprezentat de persoana care a săvârșit contravenția.

Minorul sub 14 ani nu poate fi sancționat contravențional. Minorul între 14 și 18 ani poate fi sancționat contravențional dar, în acest caz, minimul și maximul amenzii contravenționale se reduc la jumătate.

Latura obiectivă – include **actul socialmente periculos** (un pericol mai redus decât la infracțiune). **Fapta**, în materialitatea ei, cum am mai precizat anterior, poate fi comisivă sau omisivă. Există contravenții la care **elementul material** este format din modalități alternative, fie acțiuni și inacțiuni. **Urmarea** constă în crearea unor prejudicii materiale sau în realizarea unei stări de pericol în raport cu valorile sociale ocrotite prin consacrarea caracterului contravențional al faptei. **Raportul de cauzalitate** se stabilește între faptă și urmarea vătămătoare.

Sunt situații în care în latura obiectivă apar elemente facultative care generează un conținut constitutiv lărgit al contravenției: locul, timpul, modul de operare și mijloacele de săvârșire a faptei cu caracter contravențional.

Latura subiectivă sau **elementul subiectiv** – privește vinovăția contravenientului. Spre deosebire de răspunderea juridică penală, în cazul răspunderii juridice administrativ – contravenționale se procedează la tragerea la răspundere juridică a contravenientului indiferent dacă fapta cu caracter contravențional este săvârșită **cu intenție, din culpă** sau **cu praeterintenție**.

Și în cadrul laturii subiective pot exista elemente facultative suplimentare care să determine un conținut constitutiv lărgit al contravenției. Aceste elemente sunt: scopul și mobilul (motivul).

Când toate elementele anterior menționate sunt întrunite se instituie răspunderea juridică contravențională în privința persoanei care a săvârșit contravenția (contravenientul).

Din anul 1865 și până la adoptarea Decretului nr. 184/1954 contravențiile constituiau a treia categorie a infracțiunilor. După apariția respectivului decret contravenția a fost scoasă din sfera ilicitului penal și trecută în domeniul abaterilor cu caracter administrativ.

Doctrina juridică administrativă denumeste răspunderea contravențională și cu sintagma – răspundere administrativ – contravențională (utilizată și de noi) pentru a se indica categoric faptul că răspunderea contravențională aparține Dreptului administrativ.

Sanctiunile contravenționale și procedura contravențională pot fi cercetate în cursurile de Drept administrativ și știința administrației. Acestea nu fac obiectul studiului pe care încercăm să îl realizăm.

IV. Răspunderea juridică disciplinară

Este denumită în doctrina Dreptului administrativ și răspunderea juridică administrativ – disciplinară.

Sediul materiei răspunderii juridice disciplinare este în Dreptul muncii.

Trăsăturile caracteristice ale răspunderii juridice disciplinare le vom puncta raportându-ne la răspunderea disciplinară a funcționarilor publici, consacrată de Dreptul administrativ.

Subiectul activ – al răspunderii juridice disciplinare îl constituie angajatorul, în cazul examinat de noi, o autoritate publică concretizată într-un organ al administrației publice.

Subiectul pasiv – al răspunderii juridice disciplinare acesta este o persoană fizică angajată, iar în domeniul răspunderii juridice administrativ-disciplinare este un funcționar public.

Răspunderea juridică disciplinară, cu referire expresă la forma prevăzută de Dreptul administrativ, prezintă anumite caractere juridice proprii:

- *. este angajată datorită încălcării unui raport juridic administrativ;
- *. este o răspundere fundamentată pe vinovăția (culpa) făptuitorului;
- *. întotdeauna subiectul activ este un organ administrativ, parte componentă a autorității publice;
- *. subiectul pasiv este determinat, propriu, având calitatea de funcționar public.

Obiectul juridic – constă în relațiile sociale ocrotite referitoare la buna desfășurare a raporturilor de serviciu.

Latura obiectivă – cuprinde cele trei elemente: actul de conduită socialmente periculos, urmarea vătămătoare și raportul de cauzalitate.

Fapta ilicită – constă în **abaterea disciplinară**: întârzierea sistematică în efectuarea lucrărilor; neglijența repetată în rezolvarea lucrărilor; absențele nemotivate de la serviciu; nerespectarea, în mod repetat, a programului de lucru; intervențiile sau stăruințele pentru soluționarea unor cereri în afara cadrului legal; nerespectarea secretului profesional sau a confidențialității lucrărilor care au acest caracter; manifestări care aduc atingere prestigiului autorității sau instituției publice în care își desfășoară activitatea; refuzul de a îndeplini atribuțiile de serviciu etc.

Urmarea vătămătoare – constă fie într-un prejudiciu efectiv creat sau, de cele mai multe ori, într-o stare de pericol pentru valorile ocrotite prin prevederea abaterii disciplinare.

Evident, între abaterea disciplinară și urmarea vătămătoare trebuie să existe un **raport causal**.

Legea privind Statutul funcționarilor publici prevede următoarele sancțiuni disciplinare: mustrarea scrisă; diminuarea drepturilor salariale cu 5-20% pe o perioadă de până la 3 luni; suspendarea dreptului de avansare în gradele de salarizare sau de promovare în funcția publică pe o perioadă de la un an la trei ani; trecerea într-o funcție inferioară pentru o perioadă de până la un an; destituirea din funcție.

Constatarea abaterilor disciplinare, aplicarea și modul de constatare a sancțiunilor disciplinare exced cercetării de față.

*

*

*

Acestea au fost câteva chestiuni relative la răspunderea juridică disciplinară, cu referire expresă la forma consacrată de Dreptul Administrativ, respectiv răspunderea juridică administrativ-disciplinară.